

LAUDATIO DE JOAN MANUEL SERRAT

DR. JOSEP M. MICÓ
Catedràtic del Departament d'Humanitats
de la Universitat Pompeu Fabra

14 de juny del 2011
Auditori del campus de la Ciutadella
UNIVERSITAT POMPEU FABRA

Escriure unes paraules per oferir-les a algú que n'ha escrit tantes, que ens n'ha regalat tantes, i no només d'amor, és per a mi un honor molt gran, i vull començar agraint que se m'hagi encarregat la preceptiva *laudatio* acadèmica de Joan Manuel Serrat. Sóc professor de literatura i he escrit alguns llibres de versos, però em fa l'efecte que qualsevol dels presents té bones credencials per parlar del nostre convidat d'excepció, i no només perquè els seus mèrits són prou coneguts de tothom, sinó també perquè l'acte d'avui és sobretot la manifestació pública i solemne d'un sentiment compartit.

Benvolgut Joan Manuel, t'ho diré amb paraules de Joan Vergés que coneixes prou bé: “si aquesta lletra et sembla poc florida, no hi vegis cap senyal de poc amor”, perquè ara no parla només el catedràtic, sinó l'adolescent del barri d'Hostafrancs que va aprendre a tocar la guitarra durant els anys setanta, traient d'oïda les melodies i els acords d'un jove nascut al Poble-sec a qui llavors no podíem veure ni tan sols en el blanc i negre

de la televisió i que escoltàvem de tant en tant a la ràdio o a casa d'algun amic. Escriuré, doncs, "mullant la ploma al cor, que és on es suca l'eina", tot agraïnt el teu mestratge involuntari de les generacions que hem tingut la sort d'anar per la vida acompanyades pels versos d'un partidari de viure: "Sólo vale la pena vivir para vivir".

Rubén Darío, el més musical dels poetes i, paradoxalment, potser el menys *cantabile* de tots, va confegir un vers magnífic per definir la seva pròpia ànima i que citaré ara perquè ens ajudarà a entendre l'abast i la transcendència de l'obra de Joan Manuel Serrat, que és

sentimental, sensible, sensitiva.

Com en totes les grans creacions artístiques, les bones cançons mobilitzen els sentiments, els sentits i la sensibilitat, provoquen la reacció instintiva dels afectes i es perfeccionen amb la participació conscient de la intel·ligència.

El repàs sistemàtic de l'obra de Joan Manuel Serrat em portaria massa estona, i em sembla que tots estem d'acord amb ell que és millor gaudir que mesurar, de manera que, per començar, em fixaré en una de les seves primeres composicions, la "Cançó de bressol", editada com a *single* amb "La tieta" i després integrada en el seu primer elapé, *Ara que tinc vint anys*. En la seva senzilla nuesa, aquesta peça conté tot el que és essencial en l'obra de Serrat: la fidelitat als orígens, els sons i els ritmes populars, el material sensible de les emocions, el despertar de la consciència cívica i política a partir de l'evocació intimista d'un paisatge (aquella "eixuta terra" "de tots els teus germans, que van morir a la guerra"), la inspirada simplicitat de la melodia, la integració natural de les dues llengües familiars, el germen d'una reflexió ecològica (com la que després es concretarà en "Pare" o "Plany al mar"), la destil·lació del sentiment en un discurs que és alhora arcàdic i reivindicatiu i, naturalment, el protagonisme de la dona, figura central en l'imaginari de l'autor. En efecte, des d'"Ella em deixa" del primer *single* fins a "Si hagués nascut dona" del disc *Mô*, dos extrems d'una trajectòria extraordinària, i més enllà d'eventuals ressons tel·lúrics, totèmics o sociològics (que són paraules molt sonores però que així, en abstracte, no volen dir gran cosa), tenim les històries i els noms inoblidables d'"Helena", "Irene", "Marta", "Penélope",

“Lucía” o “Edurne”, i una llarga llista de retrats de dona melangiosos, divertits, solidaris, irònics, estimulants, resignats, compassius, dolços, amargs o àcids: “Menuda”, “Qué va a ser de ti”, “La mujer que yo quiero”, “Piel de manzana”, “Muchacha típica”, “Cenicienta de porcelana”, “De cartón piedra”, “Señora”, “Soneto a mamá”, “La tieta”, “Mare Lola”, “La Carmeta”, “De parto”, “Campesina”, “La primera” (de segona mà) i d’altres que em deixo.

Joan Manuel Serrat ha escrit capítols lluminosos per a la nostra educació sentimental en anys molt grisos, anys propicis a gestos maniqueus que avui poden semblar inversemblants als més joves, com quan el Noi del Poble-sec es va convertir, si em permeteu de dir-ho amb el títol d’un dels seus poetes, León Felipe, en *El payaso de las bofetadas*: la negativa a cantar en el Festival d’Eurovisió si no ho feia en català li va suposar el veto a Televisió Espanyola (l’única que hi havia) i una campanya de desprestigi fora de Catalunya; i aquí, a Catalunya, pel fet de cantar i gravar cançons en castellà va patir la incomprensió i la intransigència d’alguns sectors i d’alguns dels seus companys d’Els Setze Jutges, moviment del qual havia format part com a membre número tretze. El veto televisiu va durar fins al 1974, però no va impedir l’augment de la seva popularitat ni la consolidació del seu prestigi, perquè la llista dels discos d’aquells cinc anys és impressionant: *Dedicado a Antonio Machado* (1969), *Serrat 4* (1970), *Mi niñez* (1970), *Mediterráneo* (1971), *Miguel Hernández* (1972), *Per al meu amic* (1973) i *Para vivir* (1974). Pocs mesos després, però, arran d’unes declaracions a Mèxic contra la pena de mort i la repressió del règim franquista, pateix represàlies de tot tipus i se li obre un procés amb ordre de presó en cas que tornés a Espanya si no es retractava. Com que no ho va fer, l’exili va durar aproximadament un any. *Temps era temps*, podríem dir ara sense bri de nostàlgia.

Joan Manuel Serrat és fill de mare aragonesa i pare català, “hijo de Ángeles i de Josep”, i és amb la puresa i la simplicitat de qui té dues llengües com ha entès sempre el seu compromís amb la creació, amb una constància i una fidelitat que l’han convertit, de fet, en l’artista que ha contribuït més poderosament a la difusió del català fora del nostre país. Algunes de les seves cançons han estat cantades a cor en llengua original

o taral·lejades per milers d'oients i espectadors de diverses generacions als teatres i als estadis de Madrid, Bogotà, Buenos Aires, Caracas, Lima, Ciutat de Mèxic, Montevideo o Santiago de Xile. A més de la gran popularitat de composicions com “Ara que tinc vint anys”, “Paraules d'amor” o “Seria fantàstic”, que han format part habitualment de les seves gires internacionals, al llarg de la seva carrera ha desenvolupat una feina de rescat i conservació del llegat musical català, començant per les deu *Cançons tradicionals* gravades el 1968 i continuant per la *Banda sonora d'un temps, d'un país* del 1996, recull, balanç i testimoni dignificat de l'efervescència de la Nova Cançó.

Un altre dels mèrits obvis de Joan Manuel Serrat és el d'haver contribuït a la difusió de la poesia del segle XX, feina que en algun cas va suposar la dignificació i la reivindicació d'autors tan importants com incompresos o marginats durant el franquisme. Tothom recorda els casos més populars d'Antonio Machado, Miguel Hernández o Mario Benedetti, però també ha cantat poesies de León Felipe, Rafael Alberti, Luis Cernuda, Jaime Sabines, Ernesto Cardenal, José Agustín Goytisolo i Luis García Montero, entre d'altres. I en català podem citar Josep Carner, J. V. Foix, Pere Quart, Joan Vergés, Josep Palau i Fabre, Joan Margarit, i sobretot Joan Salvat Papasseit en un altre dels seus discos inoblidables dels anys setanta.

Posar música a uns textos que ja tenen melodia pròpia, però pensada per ser llegits i no cantats, és quelcom molt difícil, perquè el ritme, que també és essencial en la poesia, obeeix a necessitats i a regles diferents, i el músic s'hi toparà de seguida amb les belles insídies de la retòrica literària: la forma no segueix sempre unes pautes homogènies, i el pensament avança d'una manera complexa i amb una pulsio narrativa que poques vegades condescendeix a organitzar-se en tornades. A més d'això, si els poemes són coneguts, els lectors ja hi han posat una melodia íntima d'enunciació privada o pública, de manera que musicar-los és gosar rellegir-los i interpretar-los, és intervenir en la seva estructura i en el seu significat. Com totes les coses, això es pot fer bé o malament, i per explicar com ho ha fet Serrat només em cal posar un quants exemples: “Cantares”, “Retrato”, “La saeta”, “Menos tu vientre”, “Para la libertad”, “Nanas de la cebolla”, “Elegía”, “Res no és mesquí”, “Si jo fos pes-

cador”, “És quan dormo que hi veig clar” o “Una mujer desnuda y en lo oscuro”. El debat sobre la legitimitat d’aquesta operació no té cap sentit: Serrat ha afegit art a l’art.

A més de la qualitat indubtable dels seus textos originals —després hi tornaré breument—, cal ressaltar també els aspectes pròpiament musicals del seu treball: malgrat no tenir una formació acadèmica clàssica, és un excel·lent compositor de melodies, potenciades pels arranjaments i pel virtuosisme dels músics que l’han acompanyat, ja sigui en els estudis de gravació o en els recitals. Se’n va adonar molt aviat Xavier Montsalvatge, quan, després d’escoltar les primeres cançons del Noi del Poble-sec, va destacar —parafrasejo una mica *ad libitum* el que va dir, que em sembla molt encertat— la personalitat, l’equilibri harmònic, l’impuls emocional i la inspiració superior, en definitiva, de les seves composicions.

Tampoc no caldrà insistir gaire en la fama internacional de Joan Manuel Serrat, que segurament és el cantautor català més conegut arreu, i sens dubte el més admirat a Llatinoamèrica, on ha viatjat regularment des del 1969 i on ha rebut alguns dels honors més destacats i dels reconeixements més importants. Com que ho intento explicar tot amb exemples, escolliré uns fets menys coneguts que també són molt reveladors del respecte que s’ha guanyat i del seu paper en la història de la música. Mina, la gran diva de la cançó italiana, va incorporar al seu repertori la “Balada de otoño”, el “Romance de Curro el Palmo” i “La tieta” (convertida en una cançó d’amor i desamor amb el nom de “Bugiardo e incoscente”, un dels títols clàssics de “la tigre di Cremona”). De “La tieta” hi ha també una versió en dialecte de Mòdena (“La ziatte”) gravada per un dels cantautors més importants d’Itàlia, Francesco Guccini, i podria citar més casos en altres llengües.

Deuen haver notat, potser amb desencís, que estic evitant fer una llista convencional i ordenada de les fites aconseguides pel nostre convidat, però és que la seva creativitat ha estat tan intensa i sostinguda que seria suficient fixar-se en algunes de les coses que ha fet durant els darrers anys, que valdran també com a resum d’una personalitat artística amb moltes facetes. L’any 2000 publica *Cansiones*, un homenatge a la música

llatinoamericana amb recreacions de ritmes i lletres que sempre han format part del seu substrat musical. Vestit per a l'ocasió amb la disfressa de l'*alter ego* Tarrés, supera el repte d'interpretar boleros, vallenatos o tangos. Després vénen dos discos de cantautor pròpiament dit, un en castellà, *Versos en la boca*, i l'altre en català, *Mô*. Aquest, que és com qui diu de fa quatre dies, o quatre anys, és al meu entendre un dels millors discos de tota la seva carrera: el gran escriptor que ha estat sempre Joan Manuel Serrat s'obre camí amb forces renovades i confegeix uns textos evocadors i de gran densitat simbòlica que, ben encabits en melodies d'una sorprenent varietat, parlen de l'amistat i de la paternitat, del goig i del patiment, de la frustració i del consol, de l'eternitat ideal del paisatge i de la finitud inevitable de les nostres petites vides. Versos esplèndids en els quals la propensió elegíaca pot incloure l'humor, i el sarcasme, i les rimes juganeres, i les belles imatges que descriuen les hores mandroses d'un migdia de juliol, només propícies a l'esforç de l'amor:

Cremant núvols passa el sol.
El dia cau de genolls
pidolant la migdiada.
A les parpelles, amb son,
els rellisca un fil de baba,
i tot dol i res no vol,
i tot pesa i res no passa.
Cremant núvols passa el sol,
cremant núvols el sol passa.

I a més de tot això hi ha hagut les gires de l'últim lustre per Espanya i Amèrica, esgotadores només de pensar-hi: *100x100 Serrat*, *Dos pájaros de un tiro* (amb Joaquín Sabina) i la del nou disc dedicat a Miguel Hernández, *Hijo de la luz y de la sombra*, una gira que sí s'ha acabat fa només quatre dies.

Desenes de discos, centenars de cançons, milers d'actuacions en directe, més de quaranta anys de carrera i ara el tenim aquí, "arregladito como pa' ir de boda", fent-nos l'honor d'acceptar una distinció que ja li han concedit fora de Catalunya, tot i que no és gaire freqüent concedir-la als

artistes. Em sembla que ha estat Joan Barril, que el coneix molt bé, qui ha parlat més d'un cop del rigor i la meticulositat de Joan Manuel Serrat, de la seva capacitat de treball, de la seva persecució obsessiva del vers adequat, del ritme just, de l'harmonia ideal, amb una actitud que s'assembla molt a la recerca metòdica del científic. Perquè és així, amb una barreja de vocació i de voluntat, com s'imposa el veritable talent: amb tota evidència, i sense cap ostentació. Si se'm permet recórrer un cop més al llenguatge figurat, que és un vici, o una prerrogativa, dels qui som de lletres, diria que el nostre doctorand honoris causa té el mèrit d'haver establert la mesura aproximada de l'eternitat: entre dos i sis minuts, que és l'espai de temps que necessitem per escoltar "Aquellas pequeñas cosas" o "Això que en diuen estar enamorat".

L'art té la virtut d'aconseguir, o si més no de postular, la seva perdurabilitat per sobre de les contingències de la realitat i dels capricis de la moda: reconeixem la *Monna Lisa* darrere del *Pop Art* i de les emoticones. I l'obra de Joan Manuel Serrat ja ha donat proves de resistir-ho tot: les patilles de bandoler, la cabellera dels setanta, els pantalons acampats, les orquestracions d'època (sense xaranga, però algun cop amb massa pandereta), el cinema experimental, els homenatges aflamencats, les versions simfòniques, les fixacions de la censura (que no volia banderes "lilas, rojas y amarillas" i permetia "abraçar" però no "magrejar"), les indiscrecions de la premsa del cor i les infàmies de la "Prensa del Movimiento". En efecte, només val la pena viure per viure i un dia se'ns acabarà, però la vida dels creadors rau en allò que han fet. L'obra és l'esperança.

Com que és l'hora d'acabar i "el temps no deixa gaire temps", resumiré en poques paraules la raó per la qual demano que s'investeixi Joan Manuel Serrat amb el títol de doctor honoris causa per la Universitat Pompeu Fabra: ha escrit un grapat d'obres mestres. A aquesta raó em permeto d'afegir-hi el meu agraïment particular, que representa la gratitud i l'afecte de molts milers de persones de generacions diverses, també aplegades simbòlicament en aquest saló d'actes. Benvolgut Joan Manuel Serrat, t'estem agraïts per haver millorat el món, per haver millorat les nostres vides, i per ajudar-nos a millorar, ara, la nostra universitat.

Un altre gran combinador de paraules, Jorge Luis Borges, va dir amb el seu enginy característic que “olvidar el latín es una profesión”; potser es referia en concret a la meua de professor de literatura, però com que ara tinc l’excusa de la solemnitat del protocol acadèmic, ho demanaré en la llengua dels *Carmina Burana*, aquelles cançonetes populars i tavernàries que han esdevingut un dels referents de l’alta cultura, a més de proporcionar-nos l’himne internacional de la litúrgia universitària:

HIS DE CAUSIS, PETO GRADUM DOCTORIS HONORIS CAUSA DOMINO

JOAN MANUEL SERRAT

Moltes gràcies